

Az Európai Unió 2020-ban VIII. – A jogállamiság-politika előretörése

A koronavírus-járvány sem hozott szünetet a jogállamiság körül kialakult európai politikai küzdelemben 2020-ban, sőt a jogállamiság témája még inkább előtérbe került. A jogállamiság stratégiai szerepet játszott az MFF-ről és a helyreállítási alapról folytatott költségvetési tárgyalásokban is, míg a Bizottság elkészítette első jelentését, amelyben minden uniós tagállamban megvizsgálta a jogállamiság helyzetét.

A jogállamiság a 2020-as esztendő egyik legmeghatározóbb európai politikai témája volt. Az Európai Parlament már az év legelső plenáris ülésén, 2020. január 15-én vitát tartott a jogállamiság magyarországi és lengyelországi helyzetéről. A két országgal szemben folytatott 7. cikk szerinti eljárásokról 2020. január 16-án állásfoglalást is elfogadott, amelyben megállapította, hogy véleménye szerint az említett országokban tovább romlott a jogállamiság helyzete. Ezenkívül felszólította a Tanácsot, hogy a folyamatban lévő 7. cikk szerinti eljárásokat gyorsítsa fel, valamint – az uniós intézmények¹ közötti hatalmi versengést² is tükrözve – kifogásolta, hogy továbbra sem kap meghívást a Tanács 7. cikk szerinti eljárásokkal kapcsolatos üléseire. Ismételten egy, a saját elképzelései alapján felvázolt globális jogállamisági mechanizmusra tett javaslatot, valamint szorgalmazta az uniós költségvetés és a jogállamiság összekapcsolását.

Az Európai Parlament említett állásfoglalásából már év elején látszódott, hogy az intézmény a jogállamiság tekintetében 2020-ban is a korábbi években kialakított tendenciát szándékozott követni. A koronavírus-járvány azonban csakhamar érdekes próbatétel elé állította az uniós intézményeket. Az élet minden területére hatással lévő vírus az egész európai uniós napirendet felforgatta: az uniós intézmények hosszabb-rövidebb ideig megbénultak, vagy

¹ Navracsics Tibor: *Az Európai Unió 2020-ban I. – Az intézmények*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. december 21.

² Gát Ákos Bence: *A jogállamiság-vita mögött meghúzódó uniós intézményi harcok*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. december 4.

minimális működésre álltak át,³ számos politikai kezdeményezést (mint például az Európai Unió jövőjéről szóló konferencia),⁴ illetve különböző szektorális politikai dossziékat elhalasztottak. A tagállamok sorra hozták a válságintézkedéseket, a középpontba az emberéletek mentése került. Ebben a rendkívüli helyzetben az európai intézményeknek, köztük az Európai Parlamentnek is prioritálnia kellett. El kellett döntenie, hogy a megváltozott körülmények között mely kérdésekre kerüljön a hangsúly.

A világválság okozta súlyos helyzetben a szokásos politikai küzdelmeket akár fel is függeszthették volna. Az uniós intézmények és a különböző tagállamok félretehették volna nézeteltéréseiket, hogy az európai szolidaritás és bajtársiasság nevében egymást erősítve küzdhessenek a vírus ellen. Ez a forgatókönyv zárójelbe tehetné volna az uniós országokat és intézményeket mélyen megosztó jogállamisági vitákat⁵ is.

Erre azonban nem került sor. A járvány alatt a jogállamiság-vita ahelyett, hogy felfüggesztésre került volna, még erőteljesebben lángra lobbant. A koronavírus-járvány alatt hozott válságintézkedések további alapjogi ütköztetéseket szolgáltattak az uniós jogállamiság-politikát szervező erők részére. Bár minden tagállam az állampolgárok szabadságát korlátozó rendkívüli intézkedéseket vezetett be, a válságintézkedések kapcsán ismételten Magyarország és Lengyelország került a bírálatok keresztútjába.

Az uniós jogállamiság-politika a járvány alatt is egyértelműen az uniós intézmények fő prioritásai között maradt. Ezt támasztja alá az Európai Parlament 2020. április 16–17-i plenáris ülésén megszavazott állásfoglalása is, amely címe alapján a „Covid-19-világválság és annak következményei elleni küzdelem érdekében megvalósított összehangolt uniós fellépésről” szöveg, mégis külön bekezdéseket szentelt annak, hogy Magyarországot és Lengyelországot a válságkezelés kapcsán elítélje. A járvány miatt távműködésre átállt, elviekben csak a halasztást nem tűrő ügyeket megvitató Európai Parlament 2020. május 14-i plenáris ülésén a magyarországi veszélyhelyzeti kormányzásról és annak a jogállamiságra és az alapvető jogokra gyakorolt hatásáról külön vitát is szervezett.

³ Petri Bernadett: *Münchenben báró a mocsárban – Az Európai Parlament áprilisi távolsági plenáris ülése a koronavírus elleni küzdelemről*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. április 16.

⁴ Gát Ákos Bence: *Késik az Európa Jövőjéről szóló konferenciasorozat*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. június 24.

⁵ Gát Ákos Bence: *The Rule of Law Debate and the Covid-19 Pandemic: Towards an Ever Divided Union?* Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. június 26.

Annak, hogy az uniós szinten a megosztó jogállamiság-politika a járvány alatt még nagyobb teret nyert, többféle oka lehet. A jogállamisági bírálatok megfogalmazói cselekvésüket nyilvánvalóan nemes tettként értelmezik, amely szerint még a legnehezebb válságidőszakban is szilárdan kiálltak a jogállamiság értéke mellett. A kontextus alaposabb vizsgálatával azonban más lehetséges okok is felfedezhetők.

A járvány kirobbanásakor egyes uniós intézmények megbénultak, illetve jelentősen veszítettek cselekvőképességükből, míg a tagállami kormányok az első pillanattól fogva a járvány elleni védekezés főszereplői voltak. A „jogállamiságért való aggódás” emiatt a háttérbe szorult politikai és intézményi szereplők egyfajta pótcselekvéseként is értelmezhető, amely komolyabb gyakorlati erőfeszítéseket nem igényelt, a napilapokban azonban annál hangzatosabb szalagcímetek tett lehetővé. Míg a tagállami kormányzatok sorra hozták a válságintézkedéseket, egyes uniós szereplők cselekvőképtelenségükből kifolyólag ezen intézkedések folyamatos, hangos bírálatára berendezkedve igyekeztek magukat a köztudatban tartani. A jogállamiság témája így megmentette a járvány alatt háttérbe szorult politikai szereplőket a feledésbe merüléstől, és 2020-ban a nemzetközi média még többet tárgyalt sláger témájává vált.

A jogállamiság-politika közfigyelem-elterelő képessége jól jöhetett egyes EU-s országok vezetőinek is, akik általában a magyarországinál és lengyelországinál jóval drasztikusabb intézkedéseket hoztak (egész települések, régiók hermetikus lezárása, rendkívül szigorú büntetések kiszabása a kijárási tilalmat megszegőkre stb.). Az ilyen típusú intézkedések élet csökkenthette, ha az adott országok állampolgárai azt olvashatták a sajtóban, hogy az uniós intézmények a magyar és lengyel helyzetért aggódnak leginkább, amiből arra lehetett következtetni, hogy van, ahol „rosszabb a helyzet”.

A jogállamiság témája a többéves uniós költségvetéshez kötődő politikai stratégiák miatt is felszínen kellett hogy maradjon 2020-ban. Az MFF-fel és a helyreállítási alappal kapcsolatos tárgyalásokról napvilágot látott nyilatkozatok és cikkek alapján egyértelmű, hogy a jogállamiság témája bizonyos országok és uniós intézmények tárgyalási stratégiájának meghatározó elemét képezte. A jogállamiság egyrészt egyszerű alkueszközt jelentett egyes tagállamoknak, hogy több pénzt szerezzenek meg maguknak, másrészt pedig hosszabb távú európai érdekérvényesítési kalkulációkat szolgált. A jogállamiság költségvetési tárgyalásokban betöltött kulcsszerepét támasztja alá az is, hogy a járványhelyzetből adódó sürgősség ellenére az Európai Parlament a 2020. július 21-i európai tanácsi megállapodást követően is majdnem fél

éven keresztül blokkolta az MFF-et és a helyreállítási alapot a jogállamiságra hivatkozva.

Végül, de nem utolsósorban, az Európai Bizottság 2020. szeptember 30-án jelentette meg első, éves jogállamisági jelentését.⁶ Ezáltal 2020-ban újabb fontos mérföldkövet tettek le, amely tovább intézményesítette az uniós jogállamiságpolitikát. Az elmúlt évtizedben kialakított uniós jogállamisági eszköztár⁷ újabb elemmel bővült, amelynek lényege, hogy a Bizottság immár minden évben, minden tagországban monitorozza a jogállamiság helyzetét. Az összes tagállamra kiterjesztett vizsgálódás eredetileg azzal az ígérettel kecsegtetett, hogy a jogállamisági vitákat függetlenebb, objektívebb mederbe tereli. A Bizottság által közzétett dokumentum azonban a fő tendenciákat illetően nem hozott változást, hiszen egyértelműen Magyarország és Lengyelország esetében fogalmazta meg a legszigorúbb megállapításokat.

Mindent egybevetve megállapítható, hogy 2020-ban a jogállamiság körüli politikai viták végig meghatározó szerepet játszottak. Kérdés, hogy 2021-ben is ilyen intenzitással folytatódik-e a trend.

2021. január 6.

Felhasznált irodalom

- Gát Ákos Bence: *Az Európai Unió és a jogállamiság: az elmúlt évtized trendje*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. március 30. Online: <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/03/30/az-europai-unio-es-a-jogallamisag-az-elmult-evtized-trendje>
- Gát Ákos Bence: *Késik az Európa Jövőjéről szóló konferenciasorozat*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. június 24. Online: <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/06/24/kesik-az-europa-jovojerol-szolo-konferenciasorozat>
- Gát Ákos Bence: *The Rule of Law Debate and the Covid-19 Pandemic: Towards an Ever Divided Union?* Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. június 26. Online: <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/06/26/the-rule-of-law-debate-and-the-covid-19-pandemic-towards-an-ever-divided-union>
- Gát Ákos Bence: *A jogállamiság-vita mögött meghúzódó uniós intézményi harcok*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. december 4. Online: <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/12/04/a-jogallamisag-vita-mogott-meghuzodo-unios-intezmenyi-harcok>

⁶ Gát Ákos Bence: *Jogállamisági jelentés: egyre több fórumon vonhatják kérdőre egymást a tagállamok*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. november 11.

⁷ Gát Ákos Bence: *Az Európai Unió és a jogállamiság: az elmúlt évtized trendje*. Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. március 30.

Az Európai Unió 2020-ban VIII. – A jogállamiság-politika előretörése

Navracsics Tibor: *Az Európai Unió 2020-ban I. – Az intézmények.* Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. december 21. Online: <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/12/21/az-europai-unio-2020-ban-i-az-intezmenyek>

Petri Bernadett: *Münchhausen báró a mocsárban – Az Európai Parlament áprilisi távolsági plenáris ülése a koronavírus elleni küzdelemről.* Európa Stratégia Kutatóintézet, 2020. április 16. Online: <https://eustrat.uni-nke.hu/hirek/2020/04/16/munchhausen-baro-a-mocsarban-az-europai-parlament-aprilisi-tavolsagi-plenaris-ulese-a-koronavirus-elleni-kuzdelemrol>